



Zelfkennis

Over: zelfkennis: Nolens, Thomèse

Over: denken aan zichzelf: Auerbach

Over: alleen zijn: Cato

Over: niet kennen: Auster, Pessoa

Het is me duidelijk geworden, dat zelfkennis meer is dan een vervelend navelstaren. Zelfkennis dwingt je om je plaats in de wereld te bepalen. Ik voel me aangesproken door het 'Ken-u-zelf', de spreuk die boven de tempel van Apollo te Delphi stond. Het is voor mij een oproep om in je leven je plaats te vinden en zo wijs te worden. De wijsheid bestond in de volgende gedachten: denk er om, dat je geen god, maar een gewone mens bent. Je bent een stipje in het heelal, een moment in de geschiedenis. Doorzie je eigen mogelijkheden, beperkingen en grenzen. Overdenk je eigen dood en vergeet niet te lachen om jezelf. Dat was voor mij een korte samenvatting van een levensfilosofie, die ik in mijn eigen leven heb proberen te verwezenlijken en in mijn boeken heb willen uitdragen.

Erich Auerbach (1892-1957) - Verlies van het ik

In zijn boek "Mimesis. De weergave van de werkelijkheid in de Westerse literatuur" (1946) bespreekt Auerbach de denkwereld van Michel de Montaigne. Hij analyseert één van zijn uitspraken, die als volgt luidt: 'Indien men mij verwijt dat ik te veel over mijzelf praat, antwoord ik met het tegenverwijt: gij denkt niet eens aan uzelf'.

'Over het derde lid van zijn uitspraak (het tegenverwijt: gij denkt niet eens aan uzelf) valt op te merken dat hieraan de voor Montaigne kenmerkende voorstelling van 'ikzelf' ten grondslag ligt. De aldus aangesprokenen denken, in de gewone zin van het woord, zeer veel aan zichzelf, te veel zelfs; zij denken aan hun belangen, begeerten, zorgen, kennis, werk, familie en vrienden. Dit alles is in de ogen van Montaigne niet 'zijzelf'. Het is maar een deel van 'ikzelf' en kan zelfs, zoals meestal gebeurt, tot verduistering en verlies van het Ik leiden, als men namelijk zich aan één of meer van deze dingen zo sterk overgeeft dat het huidige besef van het eigen bestaan als geheel, het volle besef van het eigen leven daarbij wegvloeit. Tot het volle besef van het eigen leven behoort voor hem ook dat van de dood. Ils vont, ils viennent, ils trottent, ils dansent, de mort, nulles nouvelles (I.20, 154-155) (zij gaan, zij komen, zij draven, zij dansen, geen tijding van de dood)' (Auerbach E. 1991, 267).

Paul Auster (1947) - Steeds ondoorgrondelijker

Auster is er van overtuigd, dat niemand toegang heeft tot zichzelf en daarom zichzelf nooit zal kennen.

'Verscheidene weken wroette ik in mijn innerlijk, zoekend naar een begin. Elk leven is onverklaarbaar, hield ik mezelf alsmaar voor. Hoeveel feiten er ook worden verteld, hoeveel details er ook worden gegeven, het wezenlijke laat zich niet beschrijven. Dat die en die hier geboren werd en daar naartoe ging, dat hij dit deed en dat, dat hij met die vrouw trouwde en die kinderen kreeg, dat hij leefde, dat hij doodging, dat hij die boeken had geschreven, die slag gewonnen of die brug gebouwd -dat alles zegt ons weinig. We willen allemaal verhalen horen en we luisteren er net zo naar als toen we jong waren. We fantaseren in de woorden het echte verhaal en daartoe verplaatsen we ons in de hoofdpersoon en doen net of we hem kunnen begrijpen omdat we onszelf begrijpen. Dat is een misvatting. Misschien bestaan we voor onszelf, soms hebben we zelfs een vaag idee wie we zijn, maar in feite weten we nooit iets zeker en naarmate ons leven voortschrijdt worden we alsmaar ondoorgrondelijker voor onszelf, alsmaar sterker bewust van onze



eigen onsamenhangendheid. Niemand kan de grens tussen zichzelf en een ander overschrijden -om de eenvoudige reden dat niemand toegang heeft tot zichzelf' (Auster P. 1989, 61).

Cato (94-46 v.Chr.) - Met zichzelf alleen

Eén van de wijsheidsuitspraken van Cato luidt:

'Een mens is nooit actiever dan wanneer hij niets doet, en nooit minder alleen dan wanneer hij met zichzelf alleen is' (Cato, I.17)

Leonard Nolens (1947) - Zelfwordingsproces

Zelfkennis is een zelfwordingsproces. Men leert zichzelf pas kennen in de voortdurende gedaanteverwisselingen.

Vermommingen

'Zichzelf zijn, zichzelf blijven, is het vermogen om voortdurend van huid te veranderen, naargelang van de omstandigheden. Daarom is een consequent iemand zo moeilijk herkenbaar. Zijn vermommingen behoren niet tot het instrumentarium van de hypocriet, maar tot de permanent wisselende wapenrusting van wie zijn echte natuur beschermt' (Nolens L. 1994, 61).

Zelfwording

'Je weet wie je bent als je tracht jezelf te achterhalen. In dat trachten zelf zit het weten. Zelfkennis is zelfbetrachting. Eigenheid is een permanent dynamisch proces. In het denken, voelen en handelen krijgt de zelfkennis vorm, vormen, al voldoende ontwikkelt men beelden die getuigen van zelfkennis. Zelfkennis is nooit een resultaat, maar een wordingsproces, of meer nog: een zelfwordingsproces. Men leert zichzelf voortdurend opnieuw kennen door zoveel mogelijk vormen van denken, spreken, handelen uit te proberen. Zelfkennis is vorm geven. Ik kan mezelf pas kennen terwijl mijn ik in werking treedt. Dat is totaal iets anders dan zich af en toe te buigen over het verleden, te onderzoeken waar en wanneer men hoe en waarom heeft gehandeld. Zelfkennis is de complete collectie van al mijn gedaantenverwisselingen. Om vandaag mezelf te kennen zou ik al mijn toekomstige gedichten moeten hebben gelezen. De dood is de kroon op het werk omdat hij een punt zet achter mijn mogelijke mutaties. Het corpus is volledig en kan nu ad libitum door de anderen worden gemanipuleerd, verminkt, gesublimeerd, ontluisterd, gerelativeerd. Je weet wie je bent als je alle manieren overziet waarop de anderen voor en na je dood met je bestaan aan de haal gaan. Maar een kneedbare substantie moet er zijn, een deeg. Met dat deeg ben je nu bezig, hier en nu. De hele wereld zit erin te gisten en krijgt dag in dag uit jouw naam: een verzamelnaam. Zelfkennis is de kennis van het zelf, en dat zelf kan slechts gemaakt zijn van de anderen. Nogmaals: mensen zijn gemaakt van elkaar. Dat is een troostende en tegelijk vereenzaamde vaststelling voor wie zoals jij decennia lang op zoek was naar zijn identiteit. Je weet nu dat je niet uniek bent en tracht dat inzicht zo duidelijk mogelijk gestalte te geven. In die wordende gestalte, in die groeiende en neergaande vorm schuilt je uniciteit. In dat wordings- en verwordingsproces ontrolt zich de woordelijke film van je zelfkennis' (Nolens L. 1995, 104-105).



Fernando Pessoa (1888-1935) - Dolen

Zichzelf bewust niet kennen: dat is het ideaal dat we moeten nastreven.

‘Zichzelf kennen is dolen, en het orakel dat zei: ‘Ken-uzelve’ stelde een werk voor dat groter was dan de werken van Hercules, en een raadsel duisterder dan dat van de Sfinx. Zichzelf bewust niet kennen, ziedaar de weg. En zich bewust niet kennen is het actieve werk van de ironie. Ik ken niets groters noch iets meer eigen aan de mens dat waarlijk groots is, dan de geduldige en expressieve analyse van de wijzen, waarop wij onszelf niet kennen, het bewuste registreren van de onbewustheid van onze bewustheden, de metafysiek van de autonome schaduwen, de poëzie van het avondrood der teleurstelling’ (Pessoa F. 1990, 322-323).

Pieter Frans Thomèse (1958) - Beperking

In zijn beschrijving van het verdriet bij de dood van zijn dochttertje geeft Thomèse een omschrijving van wat hij onder identiteit verstaat

‘Want het zelf is de beperking, waarmee men zich afsluit voor het grote geheel’ (Thomèse P. 2003, 48).